

Sanem SOYLU YILMAZ

Şişli Meslek Yüksekokulu, Mimari
Restorasyon Programı, İstanbul,
Türkiye

Şişli Vocational School,
Architectural Restoration Program
İstanbul, Turkey

Geliş Tarihi/Received: 16.06.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 11.08.2022

Yayın Tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Sanem SOYLU YILMAZ
E-posta: sanemsoylu@hotmail.com

Atf: Soylu Yılmaz, S. (2022). Osman-
lı'nın Son Döneminden Sinop'ta Bir
Rum Mezarlığı. *Turcology Research*, 75,
476-484.

Cite this article: Soylu Yılmaz, S. (2022).
A Rum Cemetery in Sinop from The Last
Period of the Ottoman Empire. *Turcology
Research*, 75, 476-484.

Content of this journal is licensed
under a Creative Commons
Attribution-NonCommercial 4.0
International License.

Osmanlı'nın Son Döneminden Sinop'ta Bir Rum Mezarlığı

A Rum Cemetery in Sinop from The Last Period of the Ottoman Empire

öz

Sinop şehrinin merkezinde yer alan Balatlar Kilisesinde 2010 yılından beri sürmekte olan arkeolojik kazılar Prof. Dr. Gülgün Köroğlu başkanlığında devam etmektedir. Kazılar neticesinde yapılar topluluğunun Roma İmparatorluk döneminde inşa edilmiş olduğu ve 5.yüzyıl itibarıyla kiliseye dönüştürüldüğü anlaşılmıştır. Kiliseye dönüştürüldüğü tarihten itibaren bazı dönemlerde farklı amaçlarla kullanılmış olsa da 20.yüzyılın ilk çeyreğine dek kilise/manastır ve yapıların etrafı mezarlık alanı olmuştur. Yapılan arkeolojik kazılardan şehir mezarlığı olarak kullanılan son döneme ait mezarlar ve bu mezarlardan elde edilen buluntular ortaya çıkartılmıştır. Mezar buluntuları 20.yüzyılın ilk çeyreğine kadar Rum cemaatinin mezar geleneklerini olduğu kadar gündelik yaşam pratiklerini, toplumsal dönüşümlerin etkilerini göstermesi açısından önemli sonuçlar ortaya koymaktadır. Bu çalışma Osmanlı'nın son dönemlerinde Sinop'ta yaşamış olan Rum cemaatinin mezar geleneklerini ve dönemin kültürel değişimlerini, mezar buluntuları üzerinden değerlendirmeye amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mezar, Rum, Sinop, Osmanlı

ABSTRACT

At the Balatlar Church in Sinop, under the chairmanship of Prof. Dr. Gülgün Köroğlu, archaeological excavations have been ongoing since 2010. A result of the excavations, it was found that the building was built during the Roman Imperial period as a Imperial bath. By the 5th century Imperial bath has been converted to a church. Although it has been interrupted in some periods the church/monastery and around was used as a cemetery till first quarter of 20.th century. During the archaeological excavations grave finds obtained from 19.– first quarter of 20.century, important results of showing the burial traditions of the Greek community as well as the practices of everyday life and the effects of social transformations in this period. In this context, it has been aimed to evaluate the burial traditions and cultural changes of the Greek community that lived in Sinop in the last periods of the Ottoman Empire.

Keywords: Grave, Rum, Sinop, Ottoman

Giriş

Toplumsal belleğin, inançların, geleneklerin ve kültürel malzemenin sonraki kuşaklara aktarılmasında, ölümden sonra yapılan uygulamalar ve mezar gelenekleri, mezarlardan elde edilen buluntuların değerlendirilmesi önemli bir yer tutmaktadır. Bu çalışmada Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde Sinop'ta yaşamış Rum cemaati tarafından uzun yıllar mezarlık alanı olarak kullanılmış Balatlar Kilisesi etrafında yapılan arkeolojik kazılardan elde edilen maddi buluntular yorumlanmıştır. Söz konusu buluntular ışığında Rum Cemaatinin 18.yüzyıldan 20.yüzyılın başına kadar defin gelenekleri, gündelik yaşamda kullanılan malzemeleri, takı... vb. gibi kişisel eşyaları, yaşadıkları coğrafya ve çevre kültürlerle ilgili bağlantıları hakkında zengin bilgilere ulaşılmıştır.

Sinop Merkez ilçesinde yer almakta olan Sinop Balatlar Kilisesi, halk arasında Sinop Balatlar Kilisesi ya da Mitridates'in Sarayı olarak tanınmaktadır. Yapının adında bulunan 'Balat' kelimesinin *Palatium*, saray kelimesinin ses değişmesiyle ortaya çıktığı düşünülmektedir (Köroğlu, 2010, s. 19). Yapının halk tarafından Mitridates'in Sarayı olarak tanındığı bilgisine Atina Sözlü Tarih Arşivinden ulaşılan belgelerde de rastlamaktayız. Mübadele ile Yunanistan'a göç eden Sinoplu bir Rum tarafından sözlü olarak aktarılan ve yazılı kayıt altına alınan bilgilere göre mezarlık kilisesi Baş Melek Mikail'e adanmıştır. Alanın adı eski saray kalıntıları olduğuna inanılan antik kalıntılardan dolayı 'Palatia' olarak geçmektedir. Mezarlık alanın Türk Mahallesi'nde olduğu bilgisi de aynı belgelerde yer almaktadır (Sözlü Tarih Arşivi)'. Prof. Dr. Gülgün Köroğlu başkanlığında 2010 yılından beri sürmekte olan arkeolojik kazılar bu yapıların Geç Roma dönemine (2. ya da 3.yüzyıl) ait bir imparatorluk hamamı olduğunu ortaya çıkartmıştır. Hamam yapısının Hıristiyanlığın serbest (geç 4. ya da 5.yüzyıl başı) bırakılmasıyla kiliseye dönüştürüldüğü, zengin mozaik kaplamalar ve 5.yüzyıla tarihlenmekte olan mezarlardan anlaşılmaktadır (Hetto, Köroğlu, & Çorağan, 2022, s. 201). Yapının erken bir dönemde kiliseye dönüştürülmesinin sebebi ise Sinoplu Aziz Phokas'ın yaşam öyküsünde

'sıcak su havuzunda' öldürüldüğüne yönelik söylence kaynaklı olduğunu düşünmek mümkündür (Yılmaz, 2022, s. 103-104). Balatlar'da ortaya çıkartılan Tonozlu mezarlar ise küçük buluntuları sayesinde Geç 6-7. yüzyıllara tarihlendirilmektedir. Orta Bizans dönemine gelindiğinde de kilise/ manastır ve mezarlık olarak kullanıldığı görülmekte olup bu döneme tarihlenen mezar ve mezar buluntularından tarihlendirme yapılabilmektedir. İlk olarak 12 ve 13. yüzyılda kiliseye çevrilen ve 17.yüzyılın ilk yarısında ait tamir kitabesi bulunan son dönemde kilise olarak kullanılmaya devam eden tonozlu mekânın, İmparatorluk Dönemi'nde inşa edilmiş olan Roma hamamının soyunmalık (*apoditarium*) bölümü olduğu düşünülmektedir (Köroğlu, 2011, s. 20), (Görsel 1).

Çalışmanın konusunu oluşturan Son Osmanlı Dönemi'ne ait kilisenin Meryem'in Uykusu (*Koimesis*) ve yukarıda ifade edilmiş olduğu gibi Başmelek Mikail'e adanmış olduğu bilinmektedir. 'Koimesis' tis

Görsel 1.

Sinop Balatlar Kilisesi'nin (SBK) Kuşbakışı Görünümü (SBK 2021 Kazı Arşivi). Son Dönem Kilise ve Etrafı Mezarlık Olarak Kullanılan Mekân Kırmızı Daire İçinde Görülmektedir.

Görsel 2.

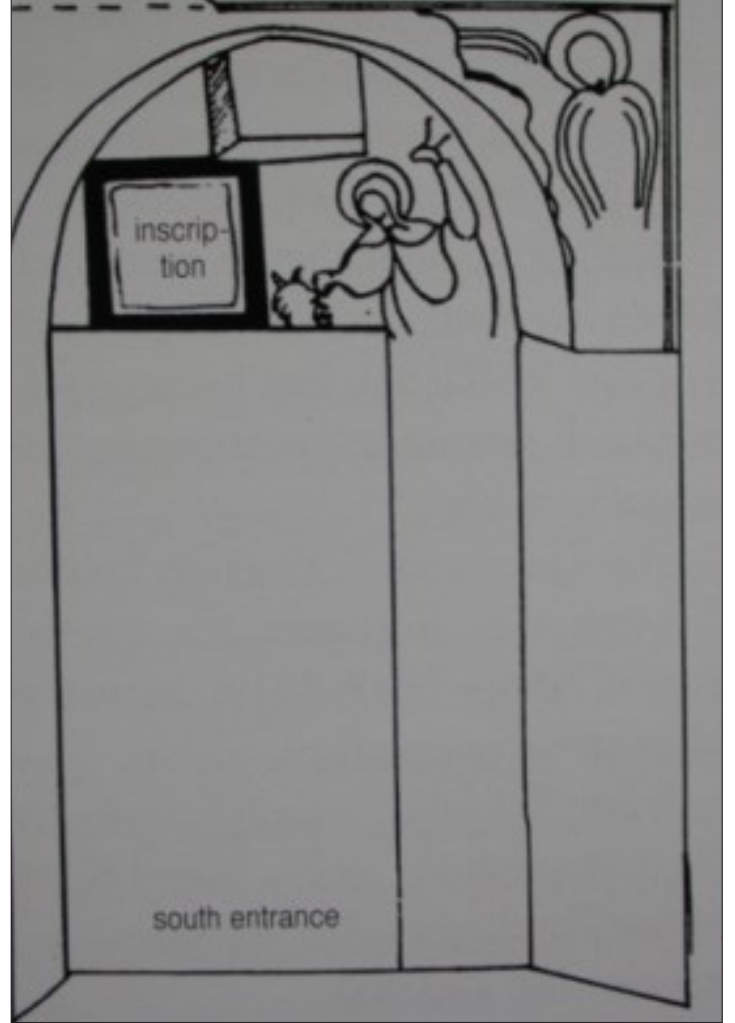
Balatlar Yapı Topluluğu kilise Ve Mezar Buluntularını Dönemlere Göre Göstermekte Olan Plan (SBK Kazı Arşivi)

Görsel 3.

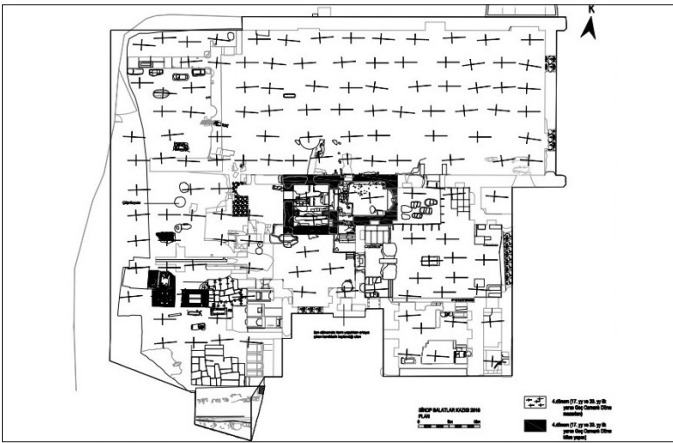
(Solda) Son Dönem Kilisesi Giriş Kapısı, (Sağda) İç Mekân Görünümü, SBK Kazı Arşivi, 2011

Görsel 4.

Son Dönem Kilise Olarak Kullanılan Mekanın Giriş Kapısı Üzerinde Bulunan Azize Marina⁴ Freski ve Çizimi ve Kitabenin Çizimi (Köroğlu, 2011)⁵

Görsel 5.

Osmanlı'nın Son Dönemi'nde Kullanılan Kilise Yapısı ve Tüm Mezarlık Alanın Planı (SBK 2018 Kazı Arşivi)

Theotokou' adının ise kilisenin son dönemde kullanılan ismi olup bu bilgiye Fener Rum Patrikhanesi kayıtlarından ulaşılmıştır.² Son dönem kilisesinin tonoz ve iç duvarları, nişlerin iç yüzeyleri Geç Bizans üslubunda Eski ve Yeni Ahit'ten alınmış konularla bezenmiştir. Kilisenin etrafında bulunan mezarlıkta yalnızca din adamları değil halktan kişilerin de defnedildiği ve Rum cemaatinin halk mezarlığı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. (Köroğlu, 2015, s.48), (Görsel 2), (Görsel 3).

Osmanlı'nın son dönemine ait mezarlar en üst kazı kotunda yer almaktadır. Tüm alanda Hristiyan mezar gelenekleri ile ilişkili olarak doğu-batı doğrultusunda³ yerleştirilmiş mezarlar bulunmaktadır (Görsel 5). Ortaya çıkartılan mezarların tipolojisi çok çeşitlidir. Tekli Toprak Mezarlar, birden çok kişinin gömülü olduğu Çoklu Toprak Mezarlar, toprak ya da etrafı taşlar ile örülmüş taş levhalarla örtülmüş Taş Sıralı Mezarlar gün ışığına çıkartılmıştır (Görsel 6). Aynı mezar çukurunun birden fazla kişi için kullanıldığı durumlarda mezarda bulunan kemikler alınarak en son gömülen kişinin ayakucuna yerleştirilmektedir. Mezar çukurundaki kafatasları da mezara

2 Fener Rum Patrikhanesi Kütüphanesinden arşiv bilgilerine ulaşan Yorgo Benlisoy ile 09.12.2019 tarihinde yapılmış olan sözlü görüşme.

3 Matta 24:27 "Çünkü insanoğlunun gelişi, doğuda çakıp batıya kadar her taraftan görülen şimşek gibi olacaktır". Defnedilen kişi mezara yüzü doğuya dönük başı batıya gelecek biçimde, İsa Peygamberin gelişini karşılayabilmek için sırt üstü yatırılmaktadır.

Görsel 6.

Tekli ve Çoklu Toprak Mezar Örnekleri (SBK 2010 Arşivi).

Görsel 8.

VIII No'lu Mekân, Yükseltilmiş Mezarların İç Görünümü ve Buluntu Detayları 18-19.Yüzyıl (SBK 2011 Kazı Arşivi)

Görsel 7.

(Solda) VIII No'lu Mekânda Bulunan Mezarların Yukarıdan Görünümü. (Sağda) Doğu Duvarının (Apsis) Önünde Yükseltilmiş Mezarların Kapak Taşları Kaldırıldıktan Sonra Görülmektedir (SBK 2012 Kazı Arşivi)

son konan kişinin başının etrafına sıralanmaktadır. Kiliselerin apsis duvarına yakın alanlarının kutsal alan olarak tanımlandığı ve mezarlar arasında hiyerarşik bir konumlandırma olduğuna ilişkin bilginin Balatlar Kilisesi örneğinde doğru olduğu söylenebilmektedir (Iverson, 1993, s. 70). Apsis önünde özenle inşa edilmiş yükseltilmiş mezarların din görevlilerine ait olduğu bu mezarlardan günümüze ulaşan dini kıyafet kalıntılarında anlaşılmaktadır. Bu dönemden günümüze ulaşan ve en çok buluntu veren mezar tipleri de din adamlarına ait Yükseltilmiş Mezarlardır (Görsel 7). Taş- tuğla ile örülmüş mezar yapılarının batı duvarı yüksek, doğu yönü ise aşağıya doğru eğimli olarak inşa edilmiştir. Mezarlara yerleştirilen kişilerin saygı ifadesi ile bedenlerinin oturur şekilde mezara konulduğu ve mezarlara birden fazla kişinin defnedildiği görülmektedir. En son olarak mezara konulan üst bedeni saman dolu yastıklar ile kaldırılan kişinin mezar açıldığında kafatası göğüs kafesinin üzerine düşmüş biçimde bulunmaktadır. Bazı örneklerde, mezarların yan örgü duvarında küçük bir niş içine kandil ve seramik kap bırakılmıştır (Görsel 8).

Osmanlı'nın Son Dönemi Rum Mezar Buluntuları

1924 yılında yapılan mübadeleye kadar kullanılmış şehir mezarlığı olarak kullanıldığı için mezarlardan bu dönem modasına ilişkin bilgi verebilen kıyafet, ayakkabı, kişisel süs eşyaları elde edilmiştir. Özellikle son dönem mezarlarında ölen kişilerin kıyafetleri ile defnedildiği anlaşılmaktadır. Bazı örneklerde ahşap tabut kalıntılarında rastlanmış olmakla beraber bu konuda genel bir uygulamanın olduğu belirlenmemiştir.

Hristiyan inancının en önemli sembollerinden olan haçlar Rum mezarlarından çok sayıda gün ışığına çıkartılmıştır. Bulunmuş olan sarkaç haçlar ve haç biçimli rölikerler genellikle bronz malzemeden yapılmıştır ve çoğunlukla göğüs hizasında ele geçmiştir (Görsel 9).

Görsel 9.

Osmanlı Rum Mezarlarından Ele Geçen Sarkaç Haç Örnekleri (SBK 2010 Kazı Arşivi)

4 Antakyalı Azize Marina elinde demir çekici şeytanı başından/ boynuzundan tutarak öldürürken tasvir edilmektedir. Antakyalı Pelagia ya da Azize Margaret ile bağlantılı olarak kilise ikonografisinde yer almaktadır.

5 Yapının güneyinde bulunan giriş kapısının üst kısmında yer alan tadilat kitabesinde Yunanca harflerle 'Theotokos'un kutsal kilisesinin çöken tonozunun ve resimlerinin Archon Reis kyr Kyriakos'un, Piskopos (metropolit) kyr Ekzekiel ve rahip kyr Stavrianos döneminde 1 Nisan 1640-1 Nisan 1641 yılları arasında yapılan tadilat ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Osmanlıca; Tokatlı, alçak gönüllü Gregorios'un Hicri 1101/50 çöken üst örtüyü/tonozu tamir ettirdiği yazmaktadır.

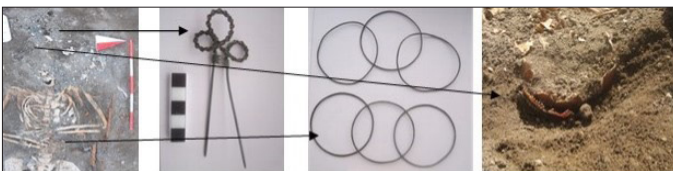
Görsel 10.

(Solda) Rum Din Adamları Mezarlarından Ortaya Çıkartılan Kartal Motifli Sedef Kemer ve Kıyafet Parçaları; (Sağda) Bachkovo Manastır Müzesi, Plovdiv Etnografya Müzesi Örnekleri

Görsel 11.

Trabzon Kuştlı (Şimşirli)'da bulunan (Agius Georgios Peristereotas Manastır) 1902 tarihli Din Adamlarını Gösteren Resim (Γεωργιάδης 1990: 465); (Sağda): Din Adamlarına Ait (in Situ) Başlık (Kalimavkion) (SBK 2010 Yılı Kazı Arşivi)

Görsel 12.

Kadın mezarı, Saç Tokası ve Bilezik Ayrıntısı (SBK 2016 Kazı Arşivi)

Son dönem kilisesinin apsis duvarının önünde bulunan ve din adamlarına ait olduğu anlaşılan yükseltilmiş mezarlardan dokuma parçaları, ayakkabı kalıntıları (ayakkabı alt tabanı) kutsal kitap örnekleri ortaya çıkartılmıştır. Dokuma parçalarına yapılan analizler, tekstillerin brokar, kadife, pul işlemeli tören kıyafetleri olduğunu göstermektedir (Hekim, 2019, s. 73). Tören kıyafeti olarak tanımlanabilecek giysi parçalarının ele geçtiği mezarlardan elde edilen bir başka önemli örnek ise badem biçimli sedef kemer olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde Anadolu ve Balkan coğrafyasında örneklerine rastlanan önemli bir örnektir. Anadolu örneklerine Eskişehir, Kütahya Arkeoloji Müzesi sergi koleksiyonlarında rastlanırken günümüze oldukça sağlam olarak ulaşmış Balkan coğrafyası örnekleri Bashkovo Manastırı Müzesi, Plovdiv Etnografya Müzesi koleksiyonlarında görülebilmektedir. Koruyucu anlamı nedeniyle anneden kıza- geline aktarılan kimi zaman da tören kıyafetinin parçası olarak kullanılan sedef kemer tokaları, buldukları coğrafyaya göre Pafti ya da çaprazi (çapraza) olarak da adlandırılmaktadır. Üzerlerinde bitkisel motiflerin yanı sıra çift başlı kartal, Eski-Yeni Ahit hikâyelerinin işlendiği örnekler bilinmektedir (Görsel 10). Aynı alanda bulunan mezardan Ortodoks din adamlarının ibadet törenlerinde giydikleri silindirik biçimli başlık (kalimavkion) ortaya çıkartılmıştır (Görsel 11). Din görevlilerinin ve kilise çalışanlarının mezarlara defnedilirken tören kıyafetlerinin giydirilerek yerleştirildiği anlaşılmaktadır.

Balatlar Kilisesi'nin etrafında dini görevlilerin yanı sıra halk mezarları da bulunmaktadır. Erkek, kadın ve çocuk/bebeklerin olduğu aile mezarları olarak tanımlayabileceğimiz çoklu mezarlar bulunmuştur. Erkek mezarlarından ayakkabı parçaları, kemer tokaları, kıyafet düğme, askı kancaları gün ışığına çıkartılmıştır. Kadın mezarlarından daha çok buluntu ele geçmiştir. En üst kazı kotunda yapılan kazılarda 19.yüzyılın sonu ve 20.yüzyılın başına tarihlenen tekli kadın mezarları ortaya çıkartılmış ve bu mezarlardan topuz yapmak için kullanılan saç tokaları/ tarakları, kişisel süs eşyaları (yüzük, bilezik vb.) tekstil parçaları, metal düğmeler, elbise kopçaları, deriden yapılmış ayakkabılar ortaya çıkartılmıştır. Buluntular, kazı kotu temel alınarak yapılan tarihlerle uyumlu ve dönemin moda anlayışını gösteren gündelik yaşamda kullanılan eşyalardan oluşmaktadır. Görsel 12'de 2016 yılı kazılarında ortaya çıkartılan bir kadın mezarı görülmektedir. Mezar çukurunda tabuta ait tahta kalıntıları iskeletin etrafında ayırt edilmektedir. Kadının iskeletinin kollarında ince gümüş bilezikler ve baş hizasında topuz tokası ele geçmiştir. Kıyafet parçası olduğu düşünülen metal kopça ve kanca, düğmeler de aynı mezardan çıkartılmıştır.

Son dönem mezarlarından ortaya çıkartılmış olan bir diğer grup malzeme ise seramik ve porselen kap örnekleridir. Mezar çukurlarına cenaze geleneğinin parçası olarak koyulduğu düşünülmekte olan çeşitli desen ve boyutlarda kaplar ele geçmiştir. Çanak-kale işi seramik kapların yanı sıra Avrupa'dan ithal porselen malzeme mezarlarda ortaya çıkartılmıştır (İpekçioğlu, 2018, s. 339-340). Porselen malzemenin bazı örneklerinin kaidelerinde görülen mühürler kapların üretim yeri ve tarihleri hakkında bilgi vermektedir. Bu bilgilere göre İngiltere ve Avrupa üretimli ithal porselenlerin 19. yüzyıl, 20. yüzyılın başına tarihlenen İngiltere, Fransa'nın içlerinde bulunduğu çeşitli üretim yerlerine ait olduğu anlaşılmaktadır (İpekçioğlu, 2018, s. 340-341).

Tartışma

19. yüzyıl Osmanlı toplumu, Tanzimat'ın ilanı ile birlikte yeni inşa edilmeye başlanan bir dizi dönüşümü de yaşamaktaydı. Elbette bu tarihten önce gayrimüslim Osmanlı vatandaşları kapitülasyonların etkisiyle hükümetin koyduğu kuralların dışına çıkarak Avrupa ile ticaret

Görsel 13.

(Solda) Sinop, Biçki-Nakış Kursu, Öğretmen ve Öğrencileri, 19.Yüzyıl Sonu-20.Başı (Κιτρομηλίδης μ. Πασχαλίδης, 2016, s.550), (sağda) Ele Geçen Sarkaç Haç ve Metal Düğme Detayları (SBK Foto Arşivi).

yapabiliyordu. Bu durum Rumların ticaretle zenginleşen bir burjuvazi sınıfı oluşturmasını sağlamıştır (Küçük, 2020, s. 547). Tanzimat Fermanı'nın ardından yapılan reformlar Osmanlı'nın devlet politikasına, siyasi bürokrasisine etki ettiği kadar edebiyat, tiyatro, görsel sanatlar gibi alanları da etkisi altına almıştır. Tanzimat'ın ilan edilmesinin ardından 'modernleşme' toplumun her sınıfında erkek ve kadınların yaşamlarını değiştirmeye başlamıştır. Uluslararası ticaretin büyümesiyle zengin liman kentleri, başta 'İstanbul, İzmir ve Selanik' olmak üzere Avrupa ithal ürünleri ve modası ile temas etmiştir (Os, 2002, s. 239). Örneğin, alafranga yaşam tarzının İstanbul'da yaşandığı Beyoğlu bölgesi gayrimüslim vatandaşlar kadar Osmanlı aydınlarının da uğrak yeri olmuştur (Ortaylı, 2020, s. 433). Avrupa modasına benzer kıyafetlerinin de gayrimüslim cemaatin kadınları tarafından bu dönemlerde takip ve tercih edilmeye başlandığı söylemek doğru olacaktır. Gerek Avrupa ile ticari ve fikri bağlantılarının etkisi gerekse kendilerini Avrupalı Hristiyan kadınlarla daha yakın hissetmeleri, geleneksel kıyafetler yerine Avrupa modasını yeğlenmesine sağlamış olmalıdır (Os, 2002, s. 240).

Sinop Balatlar Kilisesi Rum mezarlığından ortaya çıkartılan buluntular sözü edilen toplumsal değişimleri ve 'modernleşme'nin tesirlerini göstermektedir. Balatlarda gün ışığına çıkartılan 20. yüzyılın başına tarihlenen kadın saç tarakları, Rum kadınların Batı modasını takip

Görsel 14.

Sinop Musiki Cemiyeti (Κιτρομηλίδης μ. Πασχαλίδης, 2016, s.491), Saç Tokaları (SBK Arşivi)

Görsel 15.

Sinop Balatlar Kilisesi Son Dönem Mezarlarından Çıkarılan Çanakkale İşi Seramik Kap Örnekleri (SBK Kazı Arşivi), İthal Porselen Kaplar (İpekçioğlu, 2018, s. 340-342)

ederek çağdaşı oldukları Avrupa hanımları gibi saçlarını topuz yaptıklarını göstermektedir. Aynı tarihlerden günümüze ulaşan fotoğraflarda saçları saç tarakları ile zarifçe topuz yapılmış kadınları, kurmuş oldukları cemiyetlerinde görebilmekteyiz. Kadın kıyafetlerinin geleneksel Osmanlı kıyafetlerinden farklılaştığı da yine elde edilen metal düğmeler, benzerlerine Avrupa koleksiyonlarında rastlanan ayakkabılardan anlaşılabilir.

Osmanlı'nın son dönemine tarihlenen Balatlar Rum Mezarlarından ele geçen arkeolojik veriler ışığında gayrimüslim cemaatinin kadınlarının kıyafetlerinde Avrupalı kesimleri tercih etmeye başladıkları anlaşılmaktadır. 20.yüzyılın başına tarihlenen Sinoplu Rum kadınlara ait iki ayrı fotoğrafta saçları özenle biçimlendirilmiş, Balatlar mezarlarından ortaya çıkarılan kıyafet parçaları, düğmeler, saç tokalarına benzer, geleneksel giyimden ayrılarak 'modern' şekilde giyinmiş olduklarını göstermektedir. Sn. İpekçioğlu'nun da makalesinde belirtmiş olduğu gibi Avrupa'nın farklı şehirlerinden ithal edilmiş porselen kaplar Avrupa şehirleri ile Sinop şehrinin ticari bağlantılarını ortaya oymaktadır.

Sonuç

Sinop'ta bulunan Rum mezarlığında yapılmış olan mezarların çok çeşitli tipolojilerde yapılmış olması farklı toplumsal sınıflara ait Rum cemaatin aynı mezarlık alanı kullandığı göstermektedir. Din adamlarının apsis önünde bulunan alanda yükseltilecek inşa edilmiş mezarlara tören kıyafetleri ile gömüldüğü anlaşılmaktadır. Balatlar Rum Mezarlığını şehir mezarlığı olarak tanımlayan tarihsel tanıklıklara uygun olarak halkın da aynı alanı mezarlık olarak kullandığını ifade etmek doğru olacaktır. Osmanlı İmparatorluğunun siyasi çalkantılar, dünyanın değişen politik ikliminin yarattığı toplumsal dönüşümlerle geçen son dönemde, Sinop'ta yaşamış olan Rumların modernleşme çabaları da mezar buluntularından anlaşılabilir. Modanın kıyafetlerin, saçların biçimlerinin değişimi kadar mezarlardan çıkan gündelik yaşamda da benzerleri görülen porselen kapların ithal örneklerine rastlanmış olması Van Os'un makalesinde modernleşmenin ilk nüvelerinin görüldüğü İstanbul, Selanik, İzmir gibi liman kentlerine Sinop adının da yazılabilmesine olanak verecek niteliktedir. Anlaşıldığı üzere Balatlar Rum mezarlarından elde edilen maddi buluntular, Tanzimat (1839) ile başlayan ve II. Meşrutiyet (1908) ile hızlanan gayrimüslim cemaatin 'modernleşme' ve 'özgürleşme' ruhunun günümüze ulaşan maddi örneklerini göstermesi açısından önemlidir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Hekim, H. Ç. (2019). *Sinop Balatlar Kilisesi Mezar Buluntusu Tekstillerinin Yapısal Analizi ve Belgelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Taşınabilir Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Anabilim Dalı.
- Hetto, O., Köroğlu, G., & Çorağan, N. (2022). Sinop Balatlar Kilisesi'nden Refrigerium Konulu Mozaik Pano ve Bizans İkonografisindeki Yeri. *Art-Sanat Dergisi*, 193-217. [\[Crossref\]](#)
- Iverson, E. A. (1993). *Mortuary Practices in Byzantium (950-1453) An Archaeological Contribution*. (Yüksek Lisans Tezi), University of Birmingham.
- İpekçioğlu, G. (2018). Sinop Balatlar Yapı Topluluğu'nda Ortaya Çıkarılan Avrupa Seramiklerinin Batı Karadeniz Ticaret Ağı İçerisindeki Yeri. *Sanat Tarihi Dergisi*, 27(2), 331-347. [\[Crossref\]](#)
- Köroğlu, G. (2010). 2010 Yılı Sinop Balatlar Kilisesi Kazıları. *Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 33. Kazı Sonuçları Toplantısı*, 65-76.
- Köroğlu, G. (2011). Sinop Balatlar Kilisesi 2010 ve 2011 Yılı Kazı Çalışmaları. *XV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu*, 19-21.
- Köroğlu, G. (2015). Sinop Balatlar Kilisesi Kazıları. *Sinop İli Değerleri Sempozyumu Bildirileri*, 47-54.

- Küçük, C. (2020). Osmanlı İmparatorluğu'nda "Millet Sistemi" ve Tanzimat. İçinde (ed. H. İnalçık, & M. Seyitdanlıoğlu) *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (20. Baskı), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 421-461.
- Ortaylı, İ. (2020). Tanzimat Adamı ve Tanzimat Toplumunu. İçinde (ed. H. İnalçık, & M. Seyitdanlıoğlu) *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*. (20. Baskı), Türkiye İşbankası Kültür Yayınları, 421-461.
- Os, N. V. (2002). Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti. İçinde *Türkler* (14. Cilt). Yeni Türkiye Yayınları, 236-260.
- Sözlü Tarih Arşivi. Atina: Küçük Asya Araştırmaları Merkezi.
- Yılmaz, S. (2022). *Hristiyan Mezar Gelenekleri Sinop Balatlar Kilisesi Örneği 5.-20. Yüzyıllar*. Nobel Bilimsel Yayınları.
- Κιτρομηλίδης, Π. (2016). *η Εξοδος, μαρτυρίες από τον δυτικό παράλιο πόντο και την παφλαγονία*. Atina: κεντρο μικρασιατικων σπουδων.
- Πρωτος, Τ. (1990). *Ιστορία, λαογραφία και πολιτισμός του ποντου*. Atina: μαλλιαρησπαιδεια.

Structured Abstract

The Balatlar Church of Sinop, located in the central district of Sinop, is popularly known as Sinop Balatlar Church or Mitridates Palace. It is believed that the word "Balat" in the name of the building originated from the sound change of the word 'palatium'. The archaeological excavations conducted since 2010 under the direction of Prof. Dr. Gülgün Köroğlu have revealed that these buildings are an imperial bath from the late Roman period (2nd or 3rd century). The rich mosaic pavements and tombs from the 5th century indicate that the baths were converted into a church after the liberalisation of Christianity (late 4th or early 5th century). The vaulted tombs excavated at Balatlar are dated to the late 6th-7th century due to their limited finds. During the Middle Byzantine period, the site was used as a church/monastery and cemetery, as evidenced by the tombs and grave finds from this period. The vaulted room, which was first converted into a church in the 12th and 13th centuries and continued to be used as a church in the late Ottoman period, with a repair inscription from the first half of the 17th century, is probably the apoditarium, part of the Roman baths from the imperial period.

The church from the late Ottoman period, which is the subject of this study, is dedicated to the Dormition of Mary (Koimesis) and the Archangel Michael. The vaults and interior walls of the late church, as well as the interior surfaces of the niches, are decorated with motifs from the Old and New Testaments in the late Byzantine style. It is believed that in the cemetery around the church were buried not only clergy, but also citizens, and that it was used as a public cemetery of the Greek community. The tombs from the last period of the Ottoman Empire are located on the highest level of the excavation. The tombs are arranged in an east-west direction and correspond to Christian burial traditions throughout the area. The typology of the tombs is very diverse. Single-earth graves, multiple-earth graves in which more than one person was buried, earth-lined graves or stone slabs covered with stones were excavated. In cases where the same grave pit is used for more than one person, the bones are removed from the grave and placed at the foot of the last buried person. The skulls in the grave pit are also arranged around the head of the last buried person. From the remains of religious clothing, it is clear that the raised graves in front of the apse wall of the church belonged to the clergy. The western wall of the tombs, built of stone and brick, was high and the eastern side was built with a slope. It can be observed that the persons buried in the tombs were placed in a semi-sitting position as an expression of respect, and more than one person was placed in the tomb. In some graves, oil lamps and ceramic pots were placed in a small niche in the side wall of the grave. Multiple graves were found, which can be defined as family graves with men, women and children/infants. Fragments of shoes, belt buckles, clothes buttons and clothes hooks were recovered from the male graves. More finds were recovered from the women's graves. Individual women's graves from the late 19th and early 20th centuries were uncovered during excavations on the top level of the excavation, and hairpins/combs used to make rollers, personal jewellery, and ornaments were found.

Another group of materials recovered from the recent graves are pottery and porcelain vessels. Vessels of various shapes and sizes were found and are believed to have been placed in the burial pits as part of the burial tradition. In addition to ceramic vessels from Çanakkale, porcelain imported from Europe was also recovered from the tombs. The imported porcelain, which was made in England and Europe, is believed to have come from various production sites, including England and France, which were active in the 19th and early 20th centuries.

Ottoman society underwent a series of changes in the 19th century, beginning with the proclamation of the Tanzimat. Prior to this, non-Muslim Ottoman citizens could naturally trade with Europe outside the rules set by the government due to the capitulations. This situation allowed the Greeks to form a bourgeoisie that prospered through trade. After the proclamation of the Tanzimat, "modernization" began to change the lives of men and women in all classes of society. With the advent of international trade, the rich port cities, especially Istanbul, Izmir and Salonika, came into contact with European imported products and fashions. During the same period, the women of the non-Muslim community also began to dress according to and prefer European fashions. The hair combs excavated in Balat from the early 20th century show that Greek women followed Western fashions and wore their hair in a chignon like their European contemporaries. The fact that the women's clothing differed from traditional Ottoman dress can also be seen in the m